

Havenaar over Joffe: is 'Nachkriegszeit' wel voorbij?

Posted on 16 maart 2019 by Ronald Havenaar

De Bondsrepubliek Duitsland wordt 70 jaar. Ronald Havenaar las het boek van Joseph Joffe. Over 'De goede Duitser. De carrière van een morele supermacht.' Die morele supermacht, doordrenkt van schuldbesef, heeft echter ook steeds goed op het eigenbelang gelet.

Begin 1990, twee maanden na de val van de Berlijnse muur, ontving premier Thatcher op haar buitenverblijf Chequers een stel Britse intellectuelen om met hen haar bange vermoedens over de toekomst van Duitsland te delen. Een Duitse eenheidsstaat, zo vreesde zij, zal zijn hegemoniale macht gaan gebruiken om Europa te domineren. Midden-Europa stond als eerste op het programma om economisch te worden geannexeerd.

Maar wat gebeurde er in de decennia daarop? Duitsland ontmantelde niet alleen een fors deel van zijn militaire strijdkrachten, maar gaf ook de D-mark op en stemde in met de invoering van de euro. Bovendien bevorderde het dat de Midden-Europese staten lid werden van de Europese Unie, die na deze uitbreiding weldra te maken kreeg met een paar (Polen, Hongarije) notoire lastpakken.

Kunstmatig klein

Vanwaar deze inschikkelijkheid? Dit gedrag, schreef Syp Wynia in zijn essay *Deutscher Stress. Die Nachkriegszeit ist vorbei* [\[lees het essay hier\]](#) van 29 oktober 2018 past in het patroon van een naoorlogse schuldcultuur. Duitsland heeft zich sinds de oprichting van de Bondsrepubliek kunstmatig klein gehouden om boete te doen voor de misdaden van Hitler. Deze nationale zelfcorrectie beleefde een nieuw hoogtepunt na de Val van de Muur, in de aanloop naar de Duitse eenwording. De ultieme straf die Duitsland na 1945 was opgelegd, de opdeling in twee staten (BRD en DDR), werd ongedaan gemaakt en daar moest opnieuw een bewijs van goed gedrag tegenover worden gesteld.

Maar, aldus Wynia, dit tijdperk loopt 30 jaar later ten einde. Inmiddels is de tweede generatie die na de oorlog is geboren ruimschoots volwassen. Het zelfbeeld van de

schuld houdt geen stand meer. De naoorlogse tijd is voorbij en vooral de ruim 12% van de stemmen die AfD kreeg bij de Bondsdagverkiezingen van 2017 is een teken aan de wand. Duitsland wordt, in zijn buitenlandse evengoed als in zijn binnenlandse politiek, een normaal land dat steeds meer zijn nationale belangen zal laten gelden.

Het fundament van de Europese Unie, een Duitse natie die zich kunstmatig klein houdt, wordt daarmee volgens Wynia ondergraven. De regering in Berlijn zal niet veel langer accepteren dat EU-lidstaten die gebukt gaan onder financiële problemen van eigen fabricaat met Europese fondsen worden geholpen. En dat zij ook nog eens bijstand krijgen van een Europese Centrale Bank die de rente kunstmatig laag houdt (gunstig voor schuldenaren) en massaal overheidsobligaties van deze naties opkoopt.

Maar niet alleen schuldbesef

Schuldgevoel was na 1945 een dominante stimulans voor de Bondsrepubliek, constateert ook Joseph Joffe in *Der gute Deutsche. Die Karriere einer moralischen Supermacht*. Maar, zo voegt deze auteur eraan toe, dat is slechts de helft van het succesverhaal over een natie die zich in zeven decennia heeft ontwikkeld tot een modelleerling op de school van democratie, stabiliteit en internationale samenwerking. Geboren in Lodz uit Pools-joodse ouders, groeide Joffe op als een kind van verschillende culturen.

Hij woonde met zijn ouders in de Bondsrepubliek maar verbleef gedurende lange periodes in de Verenigde Staten. In Duitsland maakte hij naam als journalist (*Süddeutsche Zeitung, Die Zeit*), in Amerika bezette hij leerstoelen in de internationale betrekkingen aan onder andere de universiteiten van Harvard en Stanford. Deze auteur is dankzij zijn achtergrond in staat het politieke bestel in Duitsland van binnen en van buiten te bezien.

Ook stijl en compositie van *Der gute Deutsche* zijn ongewoon, zeker voor een Duitse auteur. Speels zwenkt hij heen en weer tussen persoonlijke ervaringen, romanliteratuur, cultuurgeschiedenis en politieke ontwikkelingen. Hij heeft maling aan chronologie en gebruikt het historische verhaal over de Bondsrepubliek om het actuele gedrag van deze natie te verklaren.

Duitsland let ook goed op eigenbelang

Het 'goede' Duitsland, aldus Joffe, heeft sinds 1949 zijn morele opdracht gecombineerd met een even stevige als geraffineerde behartiging van zijn belangen. Het schuldcomplex was een belangrijke impuls, maar ook een middel om belangenpolitiek op te tuigen, zo niet te camoufleren. Bondskanselier Adenauer (1949 – 1963) wilde met de aansluiting bij Europese integratie en NAVO aantonen dat het nieuwe Duitsland op de grootst mogelijke afstand van het Derde Rijk stond.

Maar deze *Westbindung* was ook een middel om Duitsland weer op de geopolitieke kaart van Europa te zetten. Zijn opvolger Willy Brandt (1969 – 1974) leverde in 1970 met zijn knieval bij het monument voor vermoorde joden in Warschau het bewijs dat Duitsland doordrongen was van een diep schuldbesef. Maar deze geste opende ook de weg naar een *Ostpolitik* die de manoeuvreerruimte van de Bondsrepubliek in het internationale krachtenveld aanzienlijk uitbreidde.

Ook kanselier Merkel (2005-) ging volgens Joffe voort op het pad van dit tweesporenbeleid. Haar aankondiging in 2015 'Wir schaffen das' werd door velen opgevat als een door moreel plichtsgevoel geïnspireerd welkomstwoord aan ongeveer 1 miljoen vluchtelingen, vooral afkomstig uit Syrië. Maar het jaar daarop werd dit gebaar gevolgd door een onmiskenbare daad van *Realpolitik*.

De EU sloot op haar initiatief een overeenkomst (ook premier Rutte had er een aandeel in) met de Turkse dictator Erdogan, die in ruil voor heel veel geld de doorstroom van vluchtelingen moest afstoppen. Voor de Bondskanselier was deze daad ook een middel om het jaar daarop het electorale succes van de AfD binnen de perken te houden.

Een normaal land, wat is dat? Elke staat, schrijft Joffe, behartigt zijn belangen. Dat is wat ook de Bondsrepubliek al 70 jaar doet, volgens een formule die zo succesrijk is dat een koerswending niet voor de hand ligt. Het is waar, het verleden vervaagt en drukt minder zwaar dan voorheen, al is het zeker niet uitgewist.

Europa? 'Bescherm Duitsland tegen risico's en onredelijke verlangens'

Het Duitse schuldcomplex heeft, zo blijkt uit onderzoek van het Allensbachinstituut voor opinieonderzoek, plaatsgemaakt voor een verantwoordelijkheidsgevoel dat grote invloed heeft op de definitie van het eigenbelang.

Zeker, Duitsland is de eerste in de Europese klas, maar het kan dit overwicht alleen effectueren als het klasseverband stand houdt. Terughoudendheid, inschikkelijkheid en concessies, ook als het gaat om begrotingsdiscipline, blijven onmisbare instrumenten om de groep bij elkaar te houden.

Wat is het alternatief? Dat is een diaspora van naties die in onderlinge conflicten verstrikt raken, een bestel dat Duitsland zwaar zal overbelasten. Dat spookbeeld moet op afstand worden gehouden. De Europese lotsverbondenheid blijft, als fundament van de EU, een levensgroot Duits belang. Joffe concludeert: 'So bleibt 'Europa' ein Kokon der Deutschland vor Risiken und Zumutungen schützt.'

Josef Joffe, Der gute Deutsche. Die Karriere einer moralischen Supermacht, C. Bertelsmann, 256 blz. € 20